

بررسی ابعاد حضور راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان و نقش آن در جنگ دوم قره‌باغ (۲۰۲۰م) از منظر امنیت ملی و منطقه‌ای

سیدمحمد موسوی^۱

چکیده

با توجه به اهمیت منطقه قفقاز و همسایگی بلا فصل آن با جمهوری اسلامی ایران، شناخت مسائلی و چالش‌های این منطقه و همچنین سیاست‌ها و رویکردهای بازیگران مختلف و تاثیرگذار در منطقه، گام مهمی برای شناسایی و درک صحیح منطقه است. این منطقه به عرصه رقابت بین قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای تبدیل شده است. برخی از بازیگران فرامنطقه‌ای به دنبال نفوذ در فضای امنیتی ایران هستند. هدف مقاله بررسی ابعاد حضور راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان و نقش آن در جنگ دوم قره‌باغ (۲۰۲۰م) از منظر امنیت ملی و منطقه‌ای است. نوشتار حاضر با استفاده از نظریه نو واقع‌گرایی به عنوان چارچوب نظری و روش تحقیق توصیفی تحلیلی در صدد پاسخ به این سؤال اساسی است که حضور راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان و نقش آفرینی آن در جنگ دوم قره‌باغ (۲۰۲۰م) چه تاثیری بر امنیت ملی و منطقه‌ای ایران دارد؟ یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که گسترش نفوذ رژیم صهیونیستی در آذربایجان، چالش‌های سیاسی، امنیتی و اقتصادی زیادی را برای جمهوری اسلامی ایران به ویژه پس از جنگ دوم قره‌باغ (۲۰۲۰م) ایجاد می‌کند. کلیدواژه‌ها: جمهوری اسلامی ایران، جمهوری آذربایجان، رژیم صهیونیستی، جنگ دوم قره‌باغ (۲۰۲۰م)، منطقه قفقاز

مقدمه

با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، سیستم ژئوپلیتیکی و همچنین ساختار معنایی منطقه قفقاز تغییر کرد. بدین ترتیب ساختارها، شرایط و بازیگران جدیدی در روابط ایران و قفقاز پدید آمدند. این شرایط برای ایران، در عین حال که به‌طور خودکار فرصت‌های مختلف اقتصادی، سیاسی و امنیتی را فراهم کرد، تهدیدات متعددی را نیز به همراه داشت. از سوی دیگر اهمیت این منطقه از آنجا تشدید می‌شد که برخی از بازیگران فرامنطقه‌ای به دنبال نفوذ در فضای امنیتی ایران بودند. با توجه به اهمیت منطقه قفقاز و همسایگی بلافصل آن با جمهوری اسلامی ایران، شناخت مسائل و چالش‌های این منطقه و همچنین سیاست‌ها و رویکردهای بازیگران مختلف و تاثیرگذار در منطقه، گام مهمی برای شناسایی و درک صحیح منطقه است (حکیم، چهارمحل، ۱۳۹۹: ۱). گسترش نفوذ رژیم صهیونیستی در منطقه، چالش‌های سیاسی، امنیتی و اقتصادی زیادی را برای جمهوری اسلامی ایران به ویژه پس از جنگ دوم قره‌باغ (۲۰۲۰م) ایجاد می‌کند.

رژیم صهیونیستی یکی از تهدیدهای جدی علیه امنیت جمهوری اسلامی ایران است. با توجه به دشمنی راهبردی تهران و تل‌آویو، حضور و نفوذ رژیم صهیونیستی در منطقه قفقاز نمی‌تواند برای منافع و امنیت ملی کشورمان بی‌تأثیر باشد. رژیم کنونی آذربایجان به دلیل تهدیداتی که از سوی مخالفان داخلی و خارجی خود احساس می‌کند، تلاش می‌کند توسط رژیم صهیونیستی به آمریکا نزدیک شود. این بزرگترین تغییری است که می‌توان در استراتژی دفاع امنیتی آذربایجان پس از دور شدن از حاکمیت شوروی مدنظر قرار داد. وجود پایگاه نظامی آمریکا در آذربایجان و همچنین نفوذ و نقش فعال رژیم صهیونیستی در آذربایجان از نظر امنیتی نیز حائز اهمیت است (مددی و عسگری، ۱۳۹۹: ۶). برقراری روابط جمهوری آذربایجان با رژیم صهیونیستی نه تنها چهره ضد اسلامی این رژیم را از بین می‌برد، بلکه منافع سیاسی و اقتصادی زیادی برای آن به همراه دارد.

اهداف و انگیزه‌هایی که رژیم صهیونیستی را به تلاش برای نفوذ در منطقه آسیای مرکزی و قفقاز سوق داده است، توسعه روابط اقتصادی است. رژیم صهیونیستی از طریق روابط اقتصادی و تجاری به دنبال گسترش روابط سیاسی و دیپلماتیک خود و افزایش تدریجی عمق استراتژیک خود در منطقه است. تلاش برای جلب همکاری جمهوری‌های منطقه در مجامع بین‌المللی اسلام و

ایجاد مواضع دیپلماتیک یکسان در منطقه در مورد مناقشه اعراب و رژیم صهیونیستی و روند صلح غرب آسیا از دیگر انگیزه‌های رژیم صهیونیستی است. علاوه بر زمینه‌های داخلی، عوامل محیطی از جمله قدرت‌های فرامنطقه‌ای در پیشبرد اهداف رژیم صهیونیستی در آسیای مرکزی و قفقاز نقش داشته‌اند. خلاء قدرت در آسیای مرکزی و قفقاز، رژیم صهیونیستی را تشویق کرده است تا مدل‌های دولتی غربی را در میان خود گسترش دهد. رژیم صهیونیستی همچنین تلاش زیادی برای جایگزینی خطر بنیادگرایی مذهبی در آسیای مرکزی و قفقاز به جای خطر سرخ انجام داده است (ابوالحسن شیرازی و مجیدی، ۱۳۹۱: ۳۱۳-۳۱۴).

هدف مقاله بررسی ابعاد حضور راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان و نقش آن در جنگ دوم قره باغ (۲۰۲۰م) از منظر امنیت ملی و منطقه‌ای است. لذا مسئله اصلی پیش‌روی این تحقیق پاسخ به این سوال است که حضور راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان و نقش آفرینی آن در جنگ دوم قره باغ (۲۰۲۰م) چه تاثیری بر امنیت ملی و منطقه‌ای ایران دارد؟ روش تحقیق کیفی با رویکرد توصیفی و تحلیلی و با بهره‌گیری از نو واقع‌گرایی به عنوان چارچوب نظری است. روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و روش تجزیه و تحلیل به صورت تحلیل محتوا و توصیفی-تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی می‌باشد.

پیشینه پژوهش

در این قسمت، سوابق مربوط به موضوع تحقیق بررسی می‌شود:

مددی، وحید و عسگری، سهراب (۱۳۹۹) به بررسی نقش پیشران‌های سیاسی-امنیتی موثر در روابط جمهوری اسلامی ایران با کشورهای همسایه (مطالعه موردی کشور آذربایجان) پرداخته‌اند. این پژوهش به دنبال آن است که پیشران‌های سیاسی-امنیتی موثر در روابط جمهوری اسلامی ایران با کشور آذربایجان را شناسایی و نقش آفرینی آن در روابط فیما بین این دو کشور با رویکرد آینده‌پژوهشی تشریح نماید.

یارضوی، سعید و تیشه یار، ماندانا (۱۳۹۹) به بررسی چالش‌ها و فرصت‌ها در روابط ایران و گرجستان پرداخته‌اند. در این تحقیق ضمن بررسی وضعیت ژئوپلیتیکی گرجستان در منطقه،

فرصت‌ها و مزایای روابط ایران و گرجستان و همچنین چالش‌ها و تهدیدهای پیش‌روی دو کشور با روشی توصیفی-تحلیلی مبتنی بر تحلیل SWOT مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. رضوانی حاجیکلائی، فاطمه و رفیع، حسین (۱۳۹۷) به بررسی ملاحظات ژئوپولیتیکی و روابط ایران و ارمنستان پرداخته‌اند. در این پژوهش تلاش می‌شود با رویکردی مبتنی بر نظریه ژئوپولیتیک، ریشه‌های روابط ایران و ارمنستان بنا بر شرایط ژئوپولیتیکی مورد واکاوی قرار گیرد. کشور ارمنستان واقع در قفقاز جنوبی است که از جنوب با ایران و نخجوان هم‌مرز است. با توجه به پیوندهای تاریخی جمهوری اسلامی ایران و ارمنستان، اراده‌ی دو طرف، داشتن امتیازات همسایگی، همکاری‌های گسترده‌ی اقتصادی با جمهوری‌های قفقاز جنوبی از جمله ارمنستان، همچنین امکانات و نیازهای ارمنستان در زمینه‌های انرژی، حمل و نقل، صنایع و معادن، نیروی کار ارزان، تخصص و تکنولوژی در ساخت مصنوعات، موقعیت مناسب جغرافیایی ارمنستان، تخصص و تجربه‌ی ایران در بهره‌برداری از معادن، داشتن تکنولوژی روز برای تولید برخی از کالاها، منابع غنی انرژی و راه‌های مواصلاتی؛ از ظرفیت‌های مطلوب دو کشور برای گسترش همکاری‌های اقتصادی است. بحران قره‌باغ را میتوان عامل مهم دیگری در ایجاد و افزایش روابط دو جانبه‌ی ایران و ارمنستان برشمرد. در جریان بحران قره‌باغ، استراتژی و نحوه‌ی عملکرد ایران موجب شد تا زمینه‌های فکری ارمنستان به سمت حمایت جمهوری اسلامی ایران از این کشور سوق پیدا کند.

کرد درونکلا، مهرآسا و رفیع، حسین (۱۳۹۷) به بررسی ریشه‌های تعارض سیاسی در روابط جمهوری ایران و جمهوری آذربایجان پرداخته‌اند. در این پژوهش تلاش می‌شود با رویکردی سازه‌انگاره‌ی ریشه‌های تعارضات در روابط دو کشور جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران مورد واکاوی قرار گیرد. رویکردهای متعارض مانع از آن شده است که روابطی گرم و به دور از چالش بین دو کشور شکل گیرد. از نگاه آذربایجان ایران متهم به حمایت از ارمنی‌ها در جنگ با آذری‌ها می‌گردد. علاوه بر این جمهوری آذربایجان با تاکید بر عامل زبان، درصد بود روابط نزدیک را با ترکیه شکل دهد. این سیاست در تعارض یا سیاست‌های ایران بود که می‌کوشید با تاکید بیشتر به عامل مذهب پیوند دینی را وسیله نزدیکی دو کشور قرار دهد. روابط نزدیک آذربایجان با رژیم صهیونیستی و نفوذ این کشور در مرزهای شمال غرب برای ایران

دغدغه امنیتی ایجاد کرده است. اقدامات آذربایجان در محدودسازی مذهبیبون، اختلافات دو کشور در مورد رژیم جمهوری دریای خزر، تعارضات فی مابین دولت های ایران و آذربایجان را تشدید کرد.

امیدی، علی و خیری، مصطفی (۱۳۹۵) به بررسی تاثیر روابط جمهوری آذربایجان و رژیم صهیونیستی بر امنیت ملی ایران پرداخته اند. استدلال اصلی این مقاله این است که مقامات جمهوری آذربایجان در چارچوب اختلافاتی که با ارمنستان، به ویژه در مسئله قره باغ دارند، به روابط با رژیم صهیونیستی می‌اندیشند و در این رابطه، عمدتاً به دنبال دستیابی به ادوات و تکنولوژی‌های پیشرفته نظامی از رژیم صهیونیستی و کسب حمایت لابی صهیونیستی در آمریکا برای مقابله با لابی ارمنی هستند. در مقابل، رژیم صهیونیستی نیز در قالب «دکترین پیرامونی» به روابط خود با جمهوری آذربایجان می‌نگرد که به نظر می‌رسد بخش مهمی از هدف آن، مقابله با جمهوری اسلامی ایران در ابعاد سیاسی، نظامی، اطلاعاتی و حتی اقتصادی است.

مومنی، مجیدرضا و رحیمی، امید (۱۳۹۶) به بررسی تقابل ایران و رژیم صهیونیستی و تاثیر آن بر گسترش روابط سیاسی-امنیتی رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان پرداخته اند. این نوشتار به این پرسش اساسی می‌پردازد که تضاد هویتی و منفعتی ایران و رژیم صهیونیستی به چه شکل در گسترش روابط سیاسی-امنیتی رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان تاثیر داشته است؟ در پاسخ به این پرسش بیان می‌شود که با وجود مولفه های هویتی مشترک بین ایران و جمهوری آذربایجان، برخی چالش های پیش رو از جمله بحران قره باغ، سیاست های قوم گرایانه باکو و سیاست های مذهبی ایران که به سردی روابط دو کشور منجر شده است، سبب شده تا تقابل ایران و رژیم صهیونیستی به عنوان عاملی مهم و تاثیرگذار، گسترش روابط سیاسی-امنیتی جمهوری آذربایجان و رژیم صهیونیستی را موجب شود که هدف رژیم صهیونیستی از آن مقابله با ایران است.

حکیم، حمید و جعفری ولدانی، اصغر (۱۳۹۴) به بررسی تحولات ژئوپلیتیک قفقاز و امنیت جمهوری اسلامی ایران پرداخته اند. هدف مقاله بررسی تاثیر تغییرات ژئوپلیتیک قفقاز بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است. یافته های پژوهش نشان می‌دهد که ویژگی های ژئوپلیتیک قفقاز جنوبی عواملی تنش زا هستند که در کنار ضعف این عوامل برای جمهوری های قفقاز و

جذابیت آنها برای قدرت های منطقه ای و فرامنطقه ای به طور مستقیم و غیرمستقیم با ایجاد مواردی مانند تنش، بی ثباتی و حضور و نفوذ قدرت ها بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران موثر می باشند. به طوری که این تغییرات ژئوپلیتیک، جمهوری اسلامی ایران را با افزایش تهدیدها در ابعاد نظامی سیاسی امنیت ملی مواجه کرده است.

کولایی، الهه و حسینی تقی آباد، سیدمهدی (۱۳۹۸) به بررسی دیپلماسی علمی جمهوری اسلامی ایران در منطقه قفقاز جنوبی پرداخته اند. این مقاله عمدتاً در پی بررسی فرصتها و چالش های استفاده از دیپلماسی علمی به عنوان یک ابزار در روابط بین ایران با کشورهای واقع در منطقه قفقاز جنوبی است. همچنین تلاش می کند نقش بازیگران بیرونی را در استفاده از دیپلماسی علمی در این منطقه مورد بررسی قرار دهد.

رستمی، محمد و رضانی، محمدجواد (۱۳۹۵) به بررسی بحران های امنیتی در قفقاز جنوبی و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران پرداخته اند. در این پژوهش تلاش گردیده تا بحران های قفقاز جنوبی با عنایت به ویژگی های منطقه در چارچوب رویکرد جهان سومی و امنیت منطقه ای و با استفاده از روش تحلیلی توصیفی مورد بررسی قرار گیرد و تهدیدات ناشی از آن با تاکید بر بحران میان روسیه و گرجستان و نبرد اخیر قره باغ بر امنیت ملی جمهوری اسلامی احصاء گردد.

بررسی منابع نشان داد که مطالعه آکادمیک جامعی در مورد بررسی ابعاد حضور راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان و نقش آن در جنگ دوم قره باغ (۲۰۲۰م) از منظر امنیت ملی و منطقه ای، انجام نشده است. هرچند هریک از آثار مذکور جنبه های از حضور راهبردی رژیم صهیونیستی را روشن کرده اند، اما هیچ یک به صوت جامع حضور راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان و نقش آفرینی آن در جنگ دوم قره باغ (۲۰۲۰م) و تاثیر آن بر امنیت ملی و منطقه ای ایران را مورد توجه جدی قرار نداده اند. از این جهت پژوهش حاضر از جنبه های گوناگون از نوآوری لازم برخوردار است.

چارچوب نظری

نو واقع گرایی یا واقع گرایی ساختاری^۱ که کنت والتز^۲ در کتاب نظریه سیاست بین الملل تدوین کرد بر پایه اصول و مفروضه هایی استوار است که توسط آن به تحلیل روابط بین الملل می پردازد. مهمترین اصول و مفروضه های نو واقع گرایی به شرح زیر است:

ساختار گرایی: نو واقع گرایی بر خلاف واقع گرایی کلاسیک نظریه ای در سطح تحلیل کلان است. نو واقع گرایی نظریه ای نظام محور است که استدلال می کند سیاست بین الملل را می توان به صورت نظامی با ساختاری دقیق و مشخص تعریف کرد. یک سیستم شامل یک ساختار و اجزای متعامل است. ساختار عنصری به گستره خود سیستم است که اجازه می دهد به سیستم به عنوان یک کل بنگریم. مفهوم ساختار بر پایه این واقعیت بنا شده است که در صورت تغییر جایگاه و ترکیب بندی واحد ها، رفتارهای آن ها و نیز نتایج حاصل از تعامل آن ها تغییر می کند (والتز، ۱۳۹۲:۱۳۳).

آنارشی: اصل نظم دهنده^۳ به ساختار بین الملل آنارشی است به گونه ای که مهمترین عامل تعیین کننده سیاست بین الملل و رفتار کشورها در ساختار آنارشیک نظام بین الملل است. آنارشی نه به معنای بی نظمی و هرج و مرج بلکه به معنای نبود حکومت و اقتدار مرکزی در نظام بین الملل است. بنابر این سیاست بین الملل برخلاف سیاست داخلی فاقد یک قوه فائده است که کشورها را از به کارگیری زور علیه یکدیگر باز دارد. تصویر آنارشی در مکتب واقع گرایی به خودی خود هیچ ارتباطی با با منازعه ندارد، بلکه یک اصل نظم دهنده است که نظام بین الملل را متشکل از دولت های مستقلی می داند که از هیچ اقتدار مرکزی پیروی نمی کنند (میرشایمر، ۱۳۹۶:۳۴).

این ساختار آنارشیک سه الگوی رفتاری برای کشورها ایجاد می کند؛ اولاً باعث بی اعتمادی و بدبینی آنها نسبت به یکدیگر می شود. ثانیاً مهمترین هدف تمامی کشورها در نظام بین الملل تامین امنیت و تضمین بقا است (والتز، ۱۳۹۲:۱۷۱). ثالثاً کشورها در نظام بین الملل به منظور تامین امنیت خود به دنبال کسب قدرت اند.

1 Structural realism
2 Kenneth Waltz
3 Ordering principle

دولت محوری: ساختار آنارشیک بین الملل مستلزم دولت محوری است. چون بر اساس آنارشی نظام بین الملل از دولت های مستقلی تشکیل یافته که فاقد یک اقتدار مرکزی است. از آنجا که هیچ حکومتی بر حکومت ها وجود ندارد، دولت ها بازیگران اصلی در روابط بین الملل می باشند.

قدرت محوری و امنیت طلبی: در واقع گرای ساختاری قدرت ناشی از ساختار آنارشیک نظام بین الملل است. قدرت به خودی خود هدف نیست بلکه وسیله ای است برای امنیت یابی و تضمین بقا. بهترین شیوه برای تضمین بقا این است که قدرتمندترین دولت این نظام باشند (میرشایمر، ۱۳۹۶:۳۸).

موازنه قوا: در شرایط برقراری موازنه کشورها حفظ وضع موجود را بر تغییر آن به وسیله قدرت طلبی ترجیح می دهند. کشورها بازیگرانی عقلایی و یکپارچه اند. کشورها به رغم وجود اختلافات داخلی در عرصه بین الملل به صورت واحد و یک صدا عمل می کنند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۴:۱۹۳).

علم گرایی اثباتی: مهمترین ویژگی و تمایز نو واقع گرایی تلاش برای ارائه یک نظریه نظام مند علمی متشکل از گزاره های محدود و معین است. از این رو والتس به عنوان پدرخوانده نو واقع گرایی سعی کرده تفکر و تاملات گسترده واقع گرایی را در قالب یک نظریه مشخص تجمیع و تدوین کند.

انواع نو واقع گرایی: واقع گرایان ساختاری در مورد میزان قدرت لازم و کافی برای تامین امنیت و چگونگی آن اختلاف نظر داشته و به دو گروه تهاجمی و تدافعی تبدیل می شوند. نو واقع گرایی تدافعی: واقع گرایان تدافعی مانند والتس، ون اورا و جک اسنایدر معتقدند که دولت ها تمایل ضعیفی نسبت به قدرت تهاجمی دارند و هزینه های توسعه طلبی در کل بیشتر از مزایای آن است (Walt, 1998: 29).

نو واقع گرایی تهاجمی: مشهورترین نو واقع گرای تهاجمی جان میرشایمر است بر طبق نظر میرشایمر نو واقع گرایی بر پنج مفروض استوار است که علت و انگیزه کشورها برای پیشینه سازی قدرت در نظام بین الملل آنارشیک را توضیح می دهد: ۱. کشورها به ویژه قدرت های بزرگ بازیگران اصلی در سیاست جهان هستند که در یک نظام آنارشیک عمل می کنند. ۲. همه کشورها

دارای میزانی از توانایی نظامی تهاجمی می باشند به گونه ای که هر کشوری قادر است تا به همسایگانش ضربه وارد سازد. ۳. کشورها هرگز نمی توانند از نیات کشورهای دیگر اطمینان حاصل کنند چون بر خلاف توانایی های نظامی نیت کشورها را نمی توان به صورت تجربی تشخیص داد حتی اگر به نیت آنها در زمان حال پی ببری نمی توان به نیت آینده آنها پی برد از این رو سیاست گذاران هیچ گاه نمی توانند مطمئن باشند که آیا با یک کشور طرفدار وضع موجود یا تجدید نظر طلب مواجه اند. ۴. هدف اصلی تمام کشورها بقا است. ۵. کشورها کنش گرانی عاقل هستند یعنی قادر به اتخاذ راهبرد هایی هستند که چشم انداز امید به بقای آنان را بیشینه می سازد. این بدین معنا نیست که در برخی موارد دچار اشتباه نمی شوند. مجموع این پنج فرض به شرایطی می انجامد که کشورها نه تنها دغدغه موازنه قوا و حفظ قدرت خود را دارند بلکه انگیزه بسیار قوی برای بیشینه سازی قدرت دارند به گونه ای که کشورها از یکدیگر بیم دارند و بهترین راهبرد برای تامین و تضمین بقای شان بیشینه سازی قدرت نسبی است. نظریه نو واقع گرایی تهاجمی از توانایی بالایی در تبیین حضور راهبردی رژیم صهیونیستی در قفقاز و نقش آن در جنگ سال ۲۰۲۱ آذربایجان و ارمنستان دارد. از این رو در این مقاله از این نظریه به عنوان چارچوب نظری استفاده می شود.

مناسبات گسترده رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان

پس از فروپاشی اتحاد شوروی در زمانی که جمهوری آذربایجان پس از منازعه قره باغ به دنبال کمک های مالی و نظامی و رژیم صهیونیستی نیز به دنبال متحدانی در میان دولت های نو استقلال پسا شوروی بود، میان دو طرف در آوریل ۱۹۹۲ روابط دیپلماتیک برقرار شد (سلیمان اف و دیگران، ۲۰۱۴: ۴۷۴). البته روابط میان آذربایجانی ها و یهودیان سابقه تاریخی دارد. در طول قرن نوزدهم باکو به مرکزی برای جنبش صهیونیستی در امپراتوری روسیه تبدیل شد. اسکان یهودیان در جمهوری آذربایجان در دوران اتحاد شوروی نیز ادامه یافت (خلیفه زاده، ۲۰۱۳: ۵۶). نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان از دوران حکومت ملی گرایان افراطی جبهه خلق آغاز شد. جبهه خلق و رژیم صهیونیستی در دشمنی با جمهوری اسلامی دیدگاه مشترکی داشتند و این موضوع زمینه حضور تل آویو در جمهوری آذربایجان را از سال ۱۹۹۲ هر چه بیشتر فراهم

کرد (Ishikawa & writer, 2021: 35). روابط دو کشور پس از روی کار آمدن حیدر علی اف گسترش بیشتری یافت.

همکاری های امنیتی دو کشور به ویژه در اوت ۱۹۹۵ با سفر یک گروه از کارشناسان امنیتی رژیم صهیونیستی به جمهوری آذربایجان برای آموزش نیروهای امنیتی این کشور افزایش یافت. به دنبال افزایش همکاری های نظامی در کشور، رژیم صهیونیستی سرویس های اطلاعاتی و امنیتی جمهوری آذربایجان را برای حفظ امنیت رئیس جمهور در دیدارهای خارجی آموزش داده و در امتداد دریای خزر و مرزهای ایران ایستگاه های شنود مستقر کرده است. در اواخر سال ۱۹۹۹ گروه پارلمانی دوستی مشترک رژیم صهیونیستی، آمریکا و جمهوری آذربایجان تشکیل شد. این روابط در دوران الهام علی اف نیز با شدت بیشتری ادامه یافت. به گونه ای که علی اف در سال ۲۰۰۹ در سالروز تشکیل رژیم صهیونیستی، تأسیس این رژیم را یک رویداد بزرگ تاریخی عنوان کرد و پس از استقبال ویژه از شیمون پرز رئیس جمهور رژیم صهیونیستی در باکو (ژوئن ۲۰۰۹)، بیان داشت: «خوشحالم که در کشورم میزبان شما هستم» (خلیفه زاده، ۲۰۱۳: ۶۱).

بنابر این رژیم صهیونیستی که ایران را تهدیدی جدی برای خود می داند، به یک راهبرد دیپلماسی فعال برای محاصره ایران در منطقه دست زده است. در این راستا جمهوری آذربایجان با موقعیت راهبردی در امتداد مرزهای شمالی ایران، بخش مهمی از برنامه سیاست خارجی رژیم صهیونیستی را بازی می کند (Pizzolo & Carteny, 2021: 55). این نقش به ویژه در راستای استفاده از مرزهای جمهوری آذربایجان با ایران برای استقرار سیستم های شنود و جاسوسی از درون ایران بوده است. بطور کلی، کشور آذربایجان در سیاست خارجی رژیم صهیونیستی بنابه دلایل ذیل از اهمیت بالایی برخوردار است: ۱. این منطقه به دلیل قرار گرفتن در محیط استراتژیک هم جوار با ایران اهمیت مضاعفی برای رژیم صهیونیستی دارد. ۲. عامل اقتصادی مهم ترین و کارآمد ترین ابزار برای بسط نفوذ رژیم صهیونیستی در منطقه قفقاز بوده است. با توجه به وضعیت توسعه نیافته کشورهای منطقه و تلاش آنان برای برآورده سازی نیازهای اقتصادی خود از طریق بسط روابط با سایر کشورها، مسلماً اهمیت بازارهای این منطقه و تلاش برای نفوذ اقتصادی نیز بر اولویت روابط بین کشورها در سیاست خارجی رژیم صهیونیستی افزوده است. ۳. تمایلات غرب

گرایانه و زمینه های سیاسی موجود برای بسط روابط رژیم صهیونیستی با کشورهای این منطقه نیز بر اهمیت آن در سیاست خارجی رژیم صهیونیستی افزوده است.

راهبردهای امنیتی و نظامی رژیم صهیونیستی در آذربایجان

در نظام سیاسی رژیم صهیونیستی دو جریان اصلی و تعیین کننده وجود دارد. جریان راست، تحت عنوان «گروه بندی لیکود»، و جریان چپ تحت عنوان «گروه بندی کارگر». اگر چه هر دو حزب در عمل گرایش های تهاجمی و نظامی گرایانه دارند، اما حزب کارگر راهبردهای خود را تحت عنوان راهبرد دفاعی تعقیب می کند. در حالی که حزب لیکود رویه ای تهاجمی دارد. گرایش امنیتی گروه بندی لیکود سیاست خارجی رژیم صهیونیستی را به سمت تهاجمی شدن بیشتر سوق می دهد. از رهگذر همین سیاست، رژیم صهیونیستی بیشتر متمایل به ایجاد حوزه های نفوذ و مهار جمهوری اسلامی ایران است. یکی از مناطق مورد نظر رژیم صهیونیستی کشورهای قفقاز است. این منطقه در محیط امنیتی پیرامونی جمهوری اسلامی ایران جایگاه مهمی دارد. از این رو، پیامدهای حضور رژیم صهیونیستی از جنبه های نظامی-امنیتی، اقتصادی و سیاسی قابل توجه است. یکی از اهداف کلان رژیم صهیونیستی در منطقه مساله ایجاد بلوک های قدرت منطقه ای بر علیه جمهوری اسلامی ایران است. به لحاظ نظامی-امنیتی، حضور رژیم صهیونیستی در منطقه و همکاری های نظامی-استراتژیک با کشورهای قفقاز و صادرات حجمی از تسلیحات و فناوری های نظامی به این منطقه در کنار تشکیل بلوک های نظامی در منطقه بیش از پیش بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران تاثیر منفی خواهد گذاشت.

فشار بر ایران از طریق آذربایجان

یکی از اهداف مهم رژیم صهیونیستی از حضور در آذربایجان، مقابله با گسترش نفوذ ایران و جلوگیری از شکل گیری نظم منطقه ای مطلوب ایران در منطقه قفقاز است (US Department of Commerce, 2021) برای تحقق هدف مذکور، تل آویو معمولا ایران را به عنوان تهدید کننده امنیت ملی، نظام حکومتی و ثبات داخلی دولت های منطقه معرفی می کند و خطر گسترش بنیادگرایی اسلامی را تبلیغ می نماید. ایران هراسی هدفی است که مقامات رژیم صهیونیستی مکررا

آن را تبلیغ می‌کنند. اظهاراتی مبنی بر اینکه علاقه جمهوری آذربایجان و رژیم صهیونیستی به همدیگر، از ترس متقابل آنها از ایران ریشه می‌گیرد (Usak, ۲۰۱۳) و یا ادعای اینکه تهدید موجودیت رژیم صهیونیستی و آذربایجان توسط ایران باعث نزدیکی آن دو شده، بیانگر این موضوع است (Lindenstrauss, 2015: 71).

از نظر تل آویو، جمهوری اسلامی ایران حامی حرکت های اسلام گرایانه است که بایستی به روش های مختلف مانع نفوذ و تأثیر گذاری آن شد. راه اندازی مراکز متعدد و مختلف فرهنگی به ویژه در آذربایجان از سوی رژیم صهیونیستی برای یهودیان این کشور و گسترش روابط فرهنگی با دیگر کشورهای منطقه، نمونه هایی از این نوع فعالیت های پیش گیرانه رژیم صهیونیستی علیه ایران هستند. حضور رژیم صهیونیستی در بخش فرهنگی جمهوری آذربایجان از طریق جامعه یهودیان این کشور و نفوذ در رسانه ها و مطبوعات این کشور قابل توجه است و در واقع، جامعه یهودیان آذربایجان در بخش های فرهنگی آذربایجان حضور گسترده ای دارند. این وضعیت، شرایط را برای ترویج و تبلیغ ایران هراسی در منطقه و به ویژه در جمهوری آذربایجان تسهیل می‌کند. (امیدی و خیری، ۱۳۹۵: ۱۸).

در استراتژی امنیت ملی رژیم صهیونیستی، نفوذ اقتصادی مقدمه نفوذ سیاسی قلمداد می‌شود. اظهارات شیمون پرز، مبنی بر اینکه قدرت تل آویو مبتنی بر علم و تکنولوژی است و نه ارتش، بیانگر اهمیت اقتصاد از دید مقامات این رژیم است. تل آویو افزایش قدرت اقتصادی خود را هم زمان با هدف تضعیف اقتصاد دیگر کشورهای منطقه به خصوص ایران پیگیری می‌کند (Ravid, 2013: 76). چون ایجاد موازنه قوای نظامی نیازمند اقتصاد قوی است، رژیم صهیونیستی به دنبال تضعیف اقتصادی ایران نیز هست. حمایت و لابی گری های گسترده تل آویو و لابی های صهیونیستی برای اعمال تحریم های بیشتر از سوی غرب علیه جمهوری اسلامی ایران گواه روشنی بر این مدعاست (خلیفه زاده، ۱۳۹۲: ۱۶). همکاری های سیاسی و اقتصادی باکو و تل آویو، به کاهش حوزه نفوذ و تأثیر گذاری جمهوری اسلامی ایران در آذربایجان و منطقه قفقاز می‌انجامد. همچنین، حضور اقتصادی رژیم صهیونیستی در بخش های مختلف اقتصاد آذربایجان، علاوه بر اینکه زمینه ساز ارتقاء دیگر زمینه های همکاری است، باعث می‌شود سطح همکاری های ایران در این حوزه ها و بهره گیری از مزایای اقتصادی آن به شدت کاهش یابد که این مسئله، زیان های

اقتصادی و کاهش نفوذ سیاسی ایران را در منطقه به دنبال خواهد داشت. رژیم صهیونیستی تلاش‌های خود را برای نزدیک‌تر شدن به مرزهای ایران به عنوان راهی برای تحت فشار قرار دادن ایران می‌بیند.

جلوگیری از هسته‌ای شدن جمهوری اسلامی ایران

از دید مقامات رژیم صهیونیستی، برنامه هسته‌ای ایران نه تنها برای آن رژیم، بلکه برای کل منطقه خاورمیانه خطری جدی به شمار می‌رود. بنابراین، قبل از اقدامات شورای امنیت باید از کلیه روش‌ها برای ضربه زدن به این برنامه یا متوقف کردن آن استفاده شود، زیرا ایران دشمن شماره یک رژیم صهیونیستی است (Murinson, 2014: 12). راهبرد امنیت ملی رژیم صهیونیستی، مبتنی بر جلوگیری از هسته‌ای شدن کشورهای خاورمیانه است. بنابراین، رژیم صهیونیستی که ایران را به عنوان تهدید کننده اصلی امنیت ملی و موجودیت خود می‌داند، از هسته‌ای شدن ایران هراس دارد و حتی تهدید کرده که در صورت عدم اقدام جدی از سوی شورای امنیت در راستای جلوگیری از هسته‌ای شدن ایران، تأسیسات هسته‌ای این کشور را مورد هدف قرار خواهد داد (Kuperwasser, 2015: 24).

تأثیر حضور راهبردی رژیم صهیونیستی در آذربایجان بر امنیت ملی ایران

از زمانی که آذربایجان به عنوان یک کشور مستقل در سال ۱۹۹۱ ظاهر شد، تهران و باکو نسبت به یکدیگر بدگمان هستند، اما از درگیری آشکار اجتناب می‌کنند. الگوی سکولار آذربایجان در تضاد شدید با مدل انقلابی اسلام‌گرای شیعه ایران است. آذربایجان، رژیم صهیونیستی و ترکیه را به عنوان متحدان منطقه‌ای خود انتخاب کرده است، دو کشوری که ایران آنها را به عنوان رقیب و برای ایجاد جای محکم تری در قفقاز جنوبی در شمال ایران می‌داند (Vatanka, 2021: 2). روابط آذربایجان - رژیم صهیونیستی بر ابعاد مختلف روابط تهران و باکو سایه افکنده، اما اگر امنیت و تهدید را در پیروی از رویکرد «باری بوزان»، به پنج مقوله نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی تقسیم کنیم، تهدیدات ناشی از روابط باکو و

تل آویو بیشتر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در دو بخش نظامی و سیاسی تأثیر می‌گذارد. تل آویو در تلاش است با استفاده از اقداماتی نظیر ایجاد سامانه‌های راداری پیشرفته و پایگاه‌های استراق سمع در مجاورت مرزهای ایران، انجام فعالیت‌های جاسوسی و کسب آمادگی برای انجام حملات ضربتی علیه ایران، موقعیت خود را در برابر ایران ارتقا و در مقابل، آسیب‌پذیری جمهوری اسلامی ایران را افزایش دهد. به همین دلیل، مقام‌های ایرانی بارها از روابط دوستانه جمهوری آذربایجان با رژیم صهیونیستی ابراز نگرانی کرده و دولت جمهوری آذربایجان را به همکاری با جاسوسان و تروریست‌های رژیم صهیونیستی متهم کرده‌اند. در شهریور ۱۳۹۳ ایران پهباد متعلق به رژیم صهیونیستی را بر فراز نظنز مورد هدف قرار داد که رسانه‌ها مبدأ حرکت آن را منطقه نخجوان جمهوری آذربایجان اعلام کردند (خبرگزاری ایسنا، ۱۳۹۳). «فارین پالیسی» در سال ۲۰۱۲ گزارش داد که باکو به رژیم صهیونیستی اجازه داده در صورت درگیری احتمالی بین تهران و تل آویو، از پایگاه‌های نظامی جمهوری آذربایجان برای بمباران ایران استفاده کند که البته با انکار مقامات آذربایجانی مواجه شد (Lindenstrauss, 2015: 73).

روایت رسمی ایران این است که باکو به رژیم صهیونیستی آزادی عملیاتی زیادی داده است تا از خاک آذربایجان برای انجام عملیات در اعماق ایران استفاده کند. آخرین اتهام از سوی تهران این است که بودن انبوهی از پرونده‌های هسته‌ای حساس توسط رژیم صهیونیستی در سال ۲۰۱۸ شامل استفاده از آذربایجان به عنوان مکانی برای عملیات جاسوسی و فعالیت سرویس‌های اطلاعاتی در مرز با ایران می‌باشد. آنچه مسلم است این است که هم تهران و هم باکو اکنون درگیر جنگ لفظی هستند، شبیه آنچه از اوایل دهه ۲۰۱۰ دیده شده است. این بار اما به نظر می‌رسد تهران نگرانی مضاعف دارد. رهبر ایران، علی خامنه‌ای، همه همسایگان ایران را نسبت به آنچه «مداخله بیگانگان در منطقه» به عنوان «منبع اختلاف و آسیب» خواند، برحذر داشته است. ایشان در حمله مستقیم به باکو، به کشورهای همسایه‌ای که با رژیم صهیونیستی همکاری می‌کنند، اخطار داده است

برای ایران، حضور فزاینده رژیم صهیونیستی در آستانه این کشور یک موضوع امنیتی مبرم است. رژیم صهیونیستی در هیچ مقطعی از تاریخ خود این همه مجموعه روابط دیپلماتیک، اقتصادی و نظامی - اطلاعاتی با کشورهای همسایه ایران نداشته است. تهران از این تحول شدیداً

نگران است، اما هنوز سیاستی برای خنثی کردن پیشرفت‌های رژیم صهیونیستی بیان نکرده، جز اینکه از همسایگان خود درخواست کند که از رژیم صهیونیستی دوری کنند. این درخواست، دست کم، همراهی چندانی را به خود جلب نکرده است. در واقع، تعدادی از همسایگان ایران (آذربایجان، بحرین، امارات متحده عربی، عربستان سعودی و کردستان عراق) به رژیم صهیونیستی برای همکاری علیه برنامه منطقه‌ای ایران چشم دوخته‌اند (3: Vatanka, 2021).

تهدیدهای سیاسی حضور راهبردی رژیم صهیونیستی در آذربایجان

در سال ۱۹۹۱ رژیم صهیونیستی یکی از اولین کشورهایی بود که استقلال جمهوری آذربایجان را به رسمیت شناخت. گسترش روابط آذربایجان با رژیم صهیونیستی همواره یکی از نگرانی‌های امنیتی تهران بوده است. از این رو، ایران حضور رژیم صهیونیستی در مرزهایش را تهدیدی برای امنیت ملی خود می‌داند و به شدت نگران رشد همکاری‌های اطلاعاتی رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان است. در فوریه ۲۰۱۲ ایران و جمهوری آذربایجان یکدیگر را به حمایت از فعالیت‌های تروریستی در خاک یکدیگر متهم کردند. ایران حکومت آذربایجان را به نقش داشتن در ترور دانشمندان هسته‌ای خود در همکاری با آژانس اطلاعاتی رژیم صهیونیستی متهم کرد (سلیمان اف و همکاران، ۲۰۱۴: ۴۸۰). مقام‌های جمهوری آذربایجان در مقابل، ادعا کردند که نقش عوامل ایران و شبه‌نظامیان حزب الله برای منفجر کردن ماشین بمب‌گذاری شده نزدیک سفارت رژیم صهیونیستی در سال ۲۰۰۸ و توطئه‌ای برای هدف قرار دادن سفارت خانه‌های آمریکا و بریتانیا در سال ۲۰۰۷ را خنثی کرده‌اند (دویرج و انتصار^۱، ۲۰۱۳: ۱۶). در دهه ۱۹۹۰، ۲۰ درصد خاک آذربایجان توسط نیروهای ارمنی اشغال شد و آذربایجان از سیاست ایران در قبال سرزمین‌های اشغالی ناراضی بود.

با توجه به موقعیت ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک جمهوری آذربایجان، این کشور از بسیاری جهات برای رژیم صهیونیستی مهم است. به طرق مختلف از عنصر یهودیان در جهت منافع و تثبیت موقعیت خود استفاده می‌کند (Bayramov, 2019: 160). آذربایجان و رژیم صهیونیستی همچنان منافع ژئوپلیتیکی خود را برای حفظ امنیت در منطقه حیاتی می‌دانند. باکو ۴۰

1 Doiraj and Entessar

درصد نفت مورد نیاز رژیم صهیونیستی را تامین می‌کند و نفت آن از طریق خط لوله باکو - تفلیس - جهان به اسرائیل صادر می‌شود (Shokri, 2021: 2).

مقامات ایرانی بارها از سطح روابط آذربایجان با رژیم صهیونیستی ابراز نارضایتی کرده‌اند. در چنین شرایطی رژیم صهیونیستی از هر فرصتی برای حضور در مرزهای ایران و رصد تحولات ایران استفاده می‌کند. با توجه به اهمیت پیروزی آذربایجان در جنگ اخیر و بازپس‌گیری سرزمین‌های اشغالی، رژیم صهیونیستی جایگاه خوبی در افکار عمومی آذربایجانی‌ها پیدا کرده است. این امر علاوه بر خطرات امنیتی برای ایران، در عرصه دیپلماسی عمومی نیز ضرر محسوب می‌شود. آذربایجان که نگران ارتقاء و رشد اسلام سیاسی و نفوذ مستقیم و غیرمستقیم ایران در این روند است، جهت دست یافتن به اهداف مشترک با رژیم صهیونیستی تلاش می‌کند. رژیم صهیونیستی نیز به نوبه خود نگران توسعه نظامی و هسته‌ای ایران است و می‌تواند بر اساس تلاقی این اهداف برای مهار ایران همکاری کند. این امر به ویژه به این دلیل است که آنها می‌دانند که آمریکا از آنها در کسب امتیاز در دریای خزر، جلوگیری از نفوذ ایران در جنبه‌های مذهبی و مهار اسلام سیاسی، جلوگیری از نفوذ رسانه‌ای و سیاسی ایران در آذربایجان و مهار نگرانی‌ها حمایت خواهد کرد (Shokri, 2021: 2). براین اساس، ایران نسبت به روابط آذربایجان با رژیم صهیونیستی به‌ویژه در رابطه با تجارت اسلحه ابراز نارضایتی و انتقاد می‌کند. تهران همچنین در مورد تلاش‌های ملی‌گرایان در ترکیه و آذربایجان برای دامن زدن به تمایلات تجزیه‌طلبانه اقلیت آذربایجانی در ایران محتاط است. در مورد اینکه آیا دولت جدید ابراهیم رئیسی و شورای عالی امنیت ملی می‌توانند سیاست دفاعی و امنیتی مؤثری برای مقابله با خطر امنیتی ناشی از آذربایجان ایجاد کنند یا خیر، تردید وجود دارد. ایران باید برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) را در کوتاه‌ترین زمان ممکن برای حفظ منافع خود احیا کند. در حال حاضر محاصره کامل ژئوپلیتیکی و اقتصادی وجود دارد. در سایه این محاصره، مثلاً اگر باکو تهاجمی باشد یا بر اساس منافع خود روابط ژئوپلیتیکی قفقاز جنوبی را دنبال کند، با واکنش جدی ایران مواجه نخواهد شد. پیش‌بینی می‌شود روابط رژیم صهیونیستی با آذربایجان در سال‌های آینده توسعه یابد. توسعه روابط دو کشور به نفع ایران نخواهد بود. تهران با حمایت از گروه‌های اسلام‌گرا در آذربایجان و استفاده از دیپلماسی رسانه‌ای عمومی، تلاش می‌کند نفوذ سیاسی-اجتماعی خود را در آذربایجان افزایش دهد. آذربایجان نقش مهمی در امنیت انرژی رژیم صهیونیستی دارد. آذربایجان خریدار تسلیحات

و مهمات رژیم صهیونیستی باقی خواهد ماند و روابط خود را با رژیم صهیونیستی به دلیل شرایط منطقه حفظ خواهد کرد. زمینه‌های زیادی برای افزایش روابط رژیم صهیونیستی با آذربایجان وجود دارد. آذربایجان روابط خود را با رژیم صهیونیستی در چارچوب امنیت ملی ادامه می‌دهد، همانطور که ایران همواره بدون در نظر گرفتن اشغال اراضی آذربایجان در ارمنستان با ارمنستان روابط خوبی برقرار کرده است. با توجه به اهمیت روابط با کشورهای همسایه، تهران باید از افزایش تنش با باکو و سایر کشورهای همسایه خودداری کند (Shokri, 2021: 5). اهداف و اقدامات سیاسی رژیم صهیونیستی در قفقاز و آذربایجان را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد: ۱. ایفای نقش جدید در چارچوب استراتژی غرب، ۲. جلوگیری از پیوستن کشورهای مسلمان منطقه به بلوک اسلامی در مقابل رژیم صهیونیستی در مجامع جهانی و منطقه‌ای، ۳. حضور در نزدیکی مرزهای شمالی ایران به منظور مقابله با حضور ایران در لبنان، ۴. ترویج تفکرات صهیونیستی، ۵. افزایش مشروعیت جهانی و منطقه‌ای با برقراری روابط سیاسی با کشورهای اسلامی منطقه.

تهدیدهای نظامی گسترش فعالیت های رژیم صهیونیستی در قفقاز

معاملات تسلیحاتی یکی از مهم ترین جنبه های روابط جمهوری آذربایجان و رژیم صهیونیستی در سال های اخیر بوده است. صنایع نظامی رژیم صهیونیستی یکی از تأمین کنندگان مهم هواپیماهای پیشرفته، توپخانه ضد تانک و سیستم های تسلیحات ضد نفر برای جمهوری آذربایجان هستند. در فوریه ۲۰۱۱، جمهوری آذربایجان تسلیحاتی به ارزش ۱۶ میلیارد دلار از رژیم صهیونیستی خریداری کرد. همچنین مقام های دفاعی رژیم صهیونیستی در فوریه ۲۰۱۲، قرارداد فروش هواپیماهای نظامی بدون سرنشین و سیستم های دفاع موشکی و ضد هوایی به جمهوری آذربایجان به ارزش تقریبی ۱/۶ میلیارد دلار را تأیید کردند. نوسازی ارتش جمهوری آذربایجان به عنوان بخشی از همکاری پدافندی دو کشور برای باکو در روابطش با شهرقدس بعد راهبردی مهمی دارد. دولت مردان جمهوری آذربایجان، نزدیکی به رژیم صهیونیستی را در راستای برخورداری از حمایت غرب، افزایش قدرت در منطقه و برخورداری از حمایت های مالی رژیم صهیونیستی ارزیابی می کنند.

تنش در روابط آذربایجان با ایران، از پایان جنگ اخیر با ارمنستان در جریان می‌باشد. با نگاهی به آینده، تصور اینکه نگرانی های تهران در مورد تبدیل شدن آذربایجان به «عروسک

خیمه شب بازی» ضد ایرانی رژیم صهیونیستی به دور از انتظار نخواهد بود (Cafiero, 2021: 3). آخرین دوره سخت، زمانی آغاز شد که آذربایجان از کامیون‌های ایرانی در جاده‌ای از طریق جنوب ارمنستان که در برخی نقاط از بخش‌هایی از خاک آذربایجان می‌گذرد، هزینه دریافت کرد. ایران در ابتدا حتی پس از تایید پلیس و گمرک آذربایجان، سکوت کرد. احسان زاهدوف سخنگوی وزارت کشور آذربایجان روز بعد تایید کرد که رانندگان به دلیل اینکه "از ارمنستان به طور غیرقانونی وارد آذربایجان شده اند" بازداشت شده اند. وزارت امور خارجه ایران در پاسخ خواستار آزادی رانندگان و دیدار با مقامات آذربایجانی برای حل این مشکل شد.

عباس موسوی سفیر جمهوری اسلامی ایران در جمهوری آذربایجان پس از دیدار با حکمت حاجی اف مشاور ارشد سیاست خارجی الهام علی اف رئیس جمهور آذربایجان در توثیقی نوشت: دو طرف وضعیت کنونی و روابط آینده و سایر موضوعات مورد علاقه خود را بررسی کردند. جیحون بایراموف وزیر امور خارجه جمهوری آذربایجان در حاشیه مجمع عمومی سازمان ملل متحد در تاریخ ۲۳ سپتامبر با حسین امیرعبداللهیان همتای ایرانی خود دیدار کرد. وزارت امور خارجه جمهوری آذربایجان در بیانیه‌ای خاطرنشان کرد که وزراء «وضعیت کنونی منطقه» را بررسی کردند. امیرعبداللهیان در اظهارات خود اشاره به آمدن «طرف ثالث» بین ایران و آذربایجان کرد. رژیم صهیونیستی، دشمن اصلی ایران، روابط گرمی با باکو دارد. تنش‌ها با برگزاری مانورهای نظامی دریایی مشترک ترکیه و آذربایجان در دریای خزر تشدید شده است. وزارت امور خارجه ایران اعلام کرد که این رزمایش ناقض کنوانسیون بین‌المللی منع ورود نیروهای نظامی خارجی به دریا است (Isayev, 2021: 1). ایران سپس رزمایش‌های نظامی خود را در نزدیکی مرز خود با آذربایجان برگزار کرد. جنگ قره باغ منجر به بازپس‌گیری قلمرو آذربایجان در نزدیکی کریدور لاجین شد. جاده ای که ارمنستان را به قره باغ کوهستانی متصل می‌کند. رئیس جمهور علی اف در مصاحبه ای با رسانه های ترکیه در ۲۷ سپتامبر گفت که در بازه زمانی ۱۱ اوت تا ۱۱ سپتامبر، باکو ۶۰ کامیون ایرانی را در جاده‌ها شمارش کرده است. او گفت که برخی از آنها به نظر می‌رسد با استفاده از پلاک ارمنستان سعی در پنهان کردن هویت خود دارند. به گفته الدار ممدوف، تحلیلگر سیاسی، در حالی که بسیاری از پوشش رسانه‌های آذربایجانی درباره این درگیری بر این باور گسترده تأکید می‌کنند که ایران در کنار ارمنستان در مناقشه است، این یک سوء تفاهم است. او گفت: «ایران با احتیاط در قفقاز قدم می‌زند. این کشور نیازی به

بی‌ثباتی مرزهای شمالی ندارد، (Isayev, 2021: 3). از این رو، حضور نظامی - امنیتی رژیم صهیونیستی در آذربایجان با توجه به تعارضات استراتژیک این رژیم با ایران، می‌تواند به تشدید فضای نظامی‌گری در منطقه منجر شود که ضمن واگرایی سیاسی - امنیتی میان کشور جمهوری آذربایجان با جمهوری اسلامی ایران، محیط امنیتی پیرامونی ایران را ناامن کرده و باعث چالشی جدی برای امنیت ملی ایران می‌شود. از طرف دیگر، حضور رژیم صهیونیستی ممکن است باعث بسترسازی حضور ناتو و آمریکا در قفقاز جنوبی شود، هر چند ناتو اعلام کرده است فعلاً قصدی برای همکاری با آذربایجان ندارد (Kucera, 2012:20). همه این موارد برای ایران تهدید است. برخی از مهمترین پیامدهای نظامی حضور رژیم صهیونیستی در آذربایجان عبارتند از: ۱. قدرت نظامی رژیم صهیونیستی در آسیای مرکزی و قفقاز، باعث تقویت حضور نیروهای ناتو در قفقاز جنوبی می‌گردد. نظر به همسویی و همگرایی نزدیک راهبردی - امنیتی رژیم صهیونیستی و ایالات متحده و ناهمسویی کلی این کشورها با منافع جمهوری اسلامی ایران، تشدید نظامی‌گری در محیط امنیتی ایران باعث کاهش تأثیرگذاری جمهوری اسلامی ایران در این منطقه می‌شود. ۲. حضور نظامی - امنیتی رژیم صهیونیستی در منطقه قفقاز با توجه به تعارضات هویتی - ایدئولوژیکی و راهبردی - استراتژیک می‌تواند به تشدید فضای نظامی‌گری در منطقه بینجامد. ۳. ایجاد پایگاه‌های شنود در منطقه به خصوص در مجاورت مرزهای ایران.

نقش رژیم صهیونیستی در جنگ دوم قره باغ (۲۰۲۰م)

نکته قابل تأمل سکوت معنادار مقامات رژیم صهیونیستی در قبال منازعه قره باغ است. تاکنون نیز هیچ‌گونه اظهارنظر و موضعی از سران رژیم صهیونیستی در این خصوص دیده و شنیده نشده است. اما این «سکوت معنادار»، به معنای بی‌طرفی تل‌آویو در هر آنچه که در قره باغ می‌گذرد نیست. براساس شواهد، مدارک و مستندات معتبر میدانی، سیاسی، اطلاعاتی و نظامی، رژیم صهیونیستی یکی از بازیگران مهم و ذینفع در منازعه قره باغ است که به صورت هوشمندانه‌ای به طور «غیرمستقیم» به این منازعه ورود پیدا کرده است. رژیم صهیونیستی با اینکه جزء بازیگران دخیل و درگیر نیست، اما هم با دو طرف درگیر و هم با بازیگران خارجی منازعه قره باغ به استثنای جمهوری اسلامی ایران، در سطوح مختلف دارای همکاری‌های راهبردی و عادی است. لذا، سکوت مقامات رژیم صهیونیستی، تحت هیچ شرایطی به معنای بی‌طرفی در این منازعه نیست.

رژیم صهیونیستی یکی از بازیگران اصلی و فعال در حوزه «تهیه آتش» منازعه قره‌باغ است که پیشاپیش و به خوبی این نقش را از طریق فروش‌های گسترده تسلیحاتی به آذربایجان، ایفا کرده است. دولت آذربایجان یکی از مشتریان مهم تسلیحاتی رژیم صهیونیستی است. بخش مهم و عمده‌ای از سلاح‌هایی که در انبارهای آذربایجان ذخیره شده، سلاح‌هایی است که توسط رژیم صهیونیستی به این کشور فروخته شده است. رژیم صهیونیستی پس از روسیه دومین صادرکننده بزرگ اسلحه به آذربایجان است و تاکنون ده‌ها میلیارد دلار صادرات داشته است. به طور مثال ارزش سلاح‌ها و تجهیزات جنگی رژیم صهیونیستی تا اوایل سال ۲۰۱۹ به آذربایجان، بالغ بر ۵ میلیارد دلار بوده است. بزرگ‌ترین معامله تسلیحاتی که میان دو طرف صورت گرفته، حدود ۱ میلیارد و ۶۰۰ میلیون دلار شامل فروش سامانه‌های ماهواره‌ای و پهپادهای پیشرفته بوده است. اگر برتری نظامی آذربایجان به ارمنستان به ویژه در حوزه نبرد هوایی را یکی از ویژگی‌های مهم منازعه قره‌باغ بدانیم، این برتری نه در حمایت ترک‌ها از دولت باکو که در برخورداری آذربایجان از سلاح‌هایی بوده که تل‌آویو در طول سال‌های اخیر در اختیار باکو قرار داده است.

در این زمینه و به عنوان مثال، «حکمت حاجی‌یف»، معاون رئیس جمهوری آذربایجان در مصاحبه‌ای که با شبکه خبری والا انجام داد با اشاره به اینکه ارتش کشورش در جنگ با ارمنستان از پهپادهای رژیم صهیونیستی به ویژه پهپادهای انتحاری استفاده می‌کند اذعان می‌دارد: «نیروهای آذربایجان وابستگی بسیاری به پهپادهایی دارند که از رژیم اسرائیل دریافت می‌کنند. این پهپادها نه تنها برای بمباران بلکه برای جمع‌آوری اطلاعات نیز به کار می‌رود».

دولت باکو از بابت لجستیک و تجهیزات نظامی در جنگ خیال آسوده‌ای دارد؛ لذا هیچ نگرانی و ملاحظه‌ای نسبت به تداوم جنگ ندارد. همین جاست که می‌توان به «نقش» و «سهمی» که رژیم صهیونیستی در منازعه قره‌باغ دارد پی برد. طمع اسرائیل به تلافی سه امپراتوری اسرائیل در سال‌های اخیر تمرکز خاصی روی آذربایجان کرده و این کشور را مرکز ثقل سیاست خارجی خود در منطقه قفقاز قرار داده است. آویگدور لیبرمن، وزیر دفاع سابق اسرائیل در مصاحبه‌ای گفته است «آذربایجان در نقطه تلافی سه امپراتوری قرار گرفته است - امپراطوری‌های پارسی، عثمانی و روسی». این نشان می‌دهد که آذربایجان برای بازیگران منطقه به شدت اهمیت استراتژیک دارد. با در نظر گرفتن مرز آذربایجان با ایران، اهمیت این کشور برای رژیم صهیونیستی دوچندان می‌شود. لیبرمن که سه بار به عنوان وزیر امور خارجه و یک بار به عنوان

وزیر دفاع به آذربایجان سفر کرده، گفت: «مهم است که ما در آن منطقه کشوری دوست داشته باشیم، کشوری مسلمان، مدرن و سکولار». هدف اصلی رژیم صهیونیستی نگهداشت آذربایجان به عنوان همپیمان علیه ایران، به عنوان پایگاهی برای شناسایی نظامی و به عنوان بازاری برای فروش سخت افزار نظامی است.

نتیجه گیری

با توجه به اهمیت منطقه قفقاز و همسایگی بلافصل آن با جمهوری اسلامی ایران، شناخت مسائل و چالش های این منطقه و همچنین سیاست ها و رویکردهای بازیگران مختلف و تاثیرگذار در منطقه، گام مهمی برای شناسایی و درک صحیح منطقه است. اهمیت استراتژیک و ژئوپلیتیکی منطقه قفقاز و همسایگی آن با ایران، توجه و تمایل رژیم صهیونیستی را برای گسترش نفوذ خود در آن منطقه جلب کرده است. گسترش نفوذ رژیم صهیونیستی در منطقه، چالش های سیاسی، امنیتی و اقتصادی زیادی را برای جمهوری اسلامی ایران به ویژه پس از جنگ دوم قره باغ (۲۰۲۰م) بین ارمنستان و آذربایجان ایجاد کرده است.

بنابراین، هرگونه افزایش قدرت تأثیرگذاری رژیم صهیونیستی در منطقه قفقاز و تحت هر امکانی و با بهره گیری از هر شیوه ای و به هر میزانی، منجر به ایجاد تهدیدی علیه منافع و امنیت ملی ایران می گردد. حضور رژیم صهیونیستی در محیط امنیتی ایران، عاملی تهدیدزا برای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران محسوب می گردد. گسترش نفوذ رژیم صهیونیستی در منطقه، چالش های سیاسی، امنیتی و اقتصادی زیادی را برای جمهوری اسلامی ایران به ویژه پس از جنگ دوم قره باغ (۲۰۲۰م) بین ارمنستان و آذربایجان ایجاد کرده است. نتیجه آنکه منطقه قفقاز (جمهوری آذربایجان، گرجستان، ارمنستان) در حوزه امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران اهمیت بالایی دارد. به همین علت، رژیم صهیونیستی در منطقه قفقاز از نگاه امنیت محوری حساسیت برانگیز تر است و تأثیرات این نفوذ می تواند به صورت مستقیم بر امنیت ملی و منافع ملی و منطقه ای ایران موثر باشد، به همین دلیل باید تقویت مناسبات ایران با کشورهای منطقه و بخصوص با همسایگان شمالی را بر مبنای سیاست مقابله با رژیم صهیونیستی طراحی کرد و برای آن اولویت ویژه قائل شد.

فهرست منابع

فارسی

- ابوالحسن شیرازی، حبیب‌الله و مجیدی، محمدرضا (۱۳۹۱). سیاست و حکومت در آسیای مرکزی، تهران، انتشارات قومس، چاپ دوم.
- امیدی، علی و خیری، مصطفی (۱۳۹۵). "تأثیر روابط جمهوری آذربایجان و اسرائیل بر امنیت ملی ایران"، نشریه مطالعات راهبردی، (پیاپی ۷۳)، شماره ۳.
- حکیم، حمید (۱۳۹۶). ژئوپلیتیک قفقاز و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران: خرسندی.
- حکیم، حمید و جعفری ولدانی، اصغر (۱۳۹۴). "تحولات ژئوپلیتیک قفقاز و امنیت جمهوری اسلامی ایران"، نشریه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، دوره ۲۱، شماره ۹۱.
- حکیم، حمید و چهارم‌حالی، مرضیه و فلاح، مریم (۱۳۹۹). قفقاز جنوبی؛ بازیگران، مسائل و سیاست‌ها، انتشارات خرسندی، چاپ اول.
- خلیفه زاده، ماهیر (۱۳۹۲)، "اتلاف اسرائیل و آذربایجان و ایران، بررسی خاورمیانه در امور بین‌الملل"، دوره ۱۷، شماره ۱.
- دهقانی قیروزآبادی، جلال (۱۳۹۴)، نظریه‌ها و فرانظریه‌ها در روابط بین‌الملل، تهران: مخاطب.
- رستمی، محمد و رضانی، محمدجواد (۱۳۹۵). "بحران‌های امنیتی در قفقاز جنوبی و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران"، سومین همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران.
- رضوانی حاجیکلایی، فاطمه و رفیع، حسین (۱۳۹۷). ملاحظات ژئوپولیتیکی و روابط ایران و ارمنستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه مازندران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.
- کرد درونکلا، مهرآسا و رفیع، حسین (۱۳۹۷). ریشه‌تعارض سیاسی در روابط جمهوری ایران و جمهوری آذربایجان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه مازندران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.
- کولایی، الهه و حسینی تقی‌آباد، سیدمهدی (۱۳۹۸). "دیپلماسی علم جمهوری اسلامی ایران در منطقه قفقاز جنوبی"، نشریه مطالعات بین‌المللی (پیاپی ۶۰)، شماره ۴.
- کولایی، الهه (۱۳۸۹). "جمهوری اسلامی ایران و ژئوپلیتیک قفقاز جنوبی"، فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک، سال ششم، شماره اول.
- مددی، وحید و عسگری، سهراب (۱۳۹۹). نقش پیش‌بران‌های سیاسی-امنیتی موثر در روابط ج.ا.ایران با کشورهای همسایه (مطالعه موردی کشور آذربایجان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیایی سیاسی مرکز کرمانشاه واحد روانسر.
- مومنی، مجیدرضا و رحیمی، امید (۱۳۹۶). "تقابل ایران و اسرائیل و تأثیر آن بر گسترش روابط سیاسی-امنیتی اسرائیل و جمهوری آذربایجان"، نشریه مطالعات اوراسیای مرکزی، شماره ۲۱.

میرشایمر، جان (۱۳۹۶)، تراژدی سیاست قدرت های بزرگ، ترجمه غلامعلی چگنی زاده، تهران: وزارت امور خارجه، اداره نشر، چاپ پنجم.

یارضوی، سعید و تیشه یار، ماندانا (۱۳۹۹). چالش ها و فرصت ها در روابط ایران و گرجستان، پایان نامه کارشناسی کارشناسی ارشد رشته: علوم سیاسی - مطالعات منطقه ای - آسیای مرکزی و قفقاز دانشگاه علامه طباطبائی، موسسه آموزش عالی بیمه اکو.

لاتین

- Cafiero, Giorgio ,2021, Iran's Challenges in the South Caucasus Include Israel and Turkey, Oct 27, 2021
- Isayev, Heydar,2021, Iran has criticized Azerbaijan's detentions of Iranian drivers supplying Armenia. Baku has been quieter, Sep 28, 2021.
- Kucera, Joshua ,2012, "What Do the US and Israel have to Gain by Strengthening Azerbaijan's Naval Capacities in the Caspian Sea?", Aljazeera English, 11 June , at: <http://www.aljazeera.com>
- Kuperwasser, Yossi ,2015, "Israel's Role in the Struggle over the Iranian Nuclear Project", Mideast Security and Policy Studies, No.114.
- Lindenstrauss, Gallia ,2015, "Israel-Azerbaijan :Despite the Constraints, a Special Relationship", Strategic Assessment, Vol.17, No.4.pp120-134.
- Murinson, Alexander ,2014, "the Ties between Israel and Azerbaijan", the Begin-Sadat Center for Strategic Studies, Bar-Ilan University.
- Ravid, Barak,2013, "Netanyahu: Iran Nuclear Deal Endangers Israel. We Will Defend Ourselves", Haaretz, November 24.
- Shokri, Omid,2021, Azerbaijan-Israel relations and Iran's national security concerns, October 16, 2021
- USAK (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu),2013, "Relation between Azerbaijan and Israel", at: <http://www.usak.org.tr/EN/myazdir.asp?id=797>, (Accessed on: 13/03/2013).
- Vatanka, Alex ,2021, Azerbaijan and Israel's encirclement of Iran, October 5, 2021
- Walt, Stephen ,1998, One World, Many Theories, Foreign Policy, No. 110, Spring.
- Waltz, H(2014), Mearsheimer and the post-Cold War world: The rise of America and the fall of structural realism", International Politics.
- Bayramov, Agha, 2019, —Great Game Visions and the Reality of Cooperation Around Post-Soviet Transnational Infrastructure Projects in the Caspian Sea Regionl, East European Politics, Vol. 35, Issue 2, pp. 159-181.
- International Trade Administration, US Department of Commerce, 2021, —Uzbekistan - Country Commercial Guidel, <https://www.trade.gov/countrycommercial-guides/uzbekistan-oil-and-gas>.
- Pizzolo, Paolo & Andrea Carteny, 2022, —The New Great Gamel in Central Asia: From a Sino-Russian Axis of Convenience to Chinese Primacy? The International Spectator, DOI: 10. 1080/03932729. 2021. 2007611.
- Ishikawa, Yohei & Nikkei Writer, 2021, —The New Great Game: Central Asia Struggles to Balance three Powersl, Asia. Nikkei, available at: <https://asia.nikkei.com/Spotlight/The-Big-Story/The-new-Great-Game-Central-Asia-struggles-tobalance-three-powers>.

